

בתי נפש

שהשאר אחריו ברכה הגאון
רבי שלמה כהן זצ"ל אבד"ק צילץ
בן הגאון רבי משלם זלמן כהן זצ"ל אב"ד ור"מ פיורדא
בעל 'בגדי כהונה', 'משען המים' ו'נחלת אבות'

ענין שבוע
ג' י"ז ח'

פרשת נשא

אפרים כנ"ל, משום הכי מתחיל ברישא שאו שערים ראשיתם. חדא דזה דוחק, דהא הוי סגי להתחיל הה"ד ויבוא מלך הכבוד ותו לא, ואי רוצה להתחיל מרישא, יתחיל מתחלת המזמור וידרוש עלה עד שיבוא אל המלך הכבוד כדרכו של מדרש, ואמאי מתחיל דווקא הה"ד שאו שערים ראשיתם. ועוד הא זה גופא קשיא דהמדרש סותר את עצמו, בתחילה אמר בשמירת שבת זכה יוסף ביום השביעי נשיא לבני אפרים וגו' כנ"ל, ומסיים הה"ד שאו שערים וגו' ויבוא מלך הכבוד בזכות שהיה ירא מה' לנגוע באשת פוטיפר זכה לכך ביום השביעי לבני אפרים וגו', והוא תמוה מאד, ולא ראיתי מי שנתעורר בכל הנ"ל.

ונ"ל לבאר בעז"ה עפ"י הדרוש. דהנה בלאו הכי מדקדקין המפורשים על המדרש הנ"ל דאמר מפני יראתו של יוסף לנגוע באשת פוטיפר זכה ביום השביעי לבני אפרים וגו' שיקריב ביום הקודש, מאי מדה כנגד מדה בזה, (עיין בברכת שמואל סדר זו דמתחיל בזה המדרש ויבוא מלך הכבוד כו' ומדקדק כן כנ"ל). ונ"ל לבאר דהנה לכאורה קשה מאי שבח בזה ליוסף שהיה ירא ה' ולא נגע באשת פוטיפר, והכי ס"ד שלא היה ראוי להיות יראתו על פניו בזה ח"ו עד שניתן לו שכר ע"ז, וכגון זה כמה יוסף איכא בשוקא דמוזהרין ע"ז אשר הוא בכלל זרע ישראל, ואף בבני נח מוזהרין על בעולת בעל (סנהדרין נ"ז). אבל י"ל עפ"י מה דקיי"ל, וכן איתא בגמ' דסנהדרין (ע"ד), בן נח אינו מצווה על קידוש השם. ואיתא במדרש רבה סדר וישב פרשה פ"ז (ס"י) דאמרה ליה חותכת אני פרנסתך כופפת אני קומתך מסמא אני את עיניך כו', ועל כולם השיב יוסף, ולא שמע אליה. וא"כ בזה גדולה המעשה אשר עשה ביראתו זה על פניו, אף דאינו מצווה על קידוש השם דקודם מתן תורה היה, ובן נח אינו מצווה על קידוש השם, ואפילו הכי החזיק כבר עצמו כישראל ולא רצה לשמוע אליה, וא"כ משום הכי שפיר ניתן לו שכר.

במדרש רבה סדר זו פרשה י"ד (ס"י י"ב) דבר אחר מי הקדמני ואשלם (איוב מ"א, ג), מדבר ביוסף שהוא הקדים ושימר את השבת עד שלא נתנה, וטבוח טבח והכן וכו' (בראשית מ"ג, ט"ז), ואין הכן אלא לשבת שנאמר (שמואל ט"ז, ה) ביום השישי והכינו וגו'. אמר הקב"ה יוסף אתה שמרת את השבת עד שלא נתנה תורה, חייך שאני משלם לכן בנך שיהיה מקריב קרבנו בשבת מה שאין יחיד מקריב, ועלי לקבל קרבנו ברצון, הוי מי הקדימוני ואשלם. ומנין שכן הוא, ממה שאמור בענין ביום השביעי נשיא לבני אפרים וגו'. ביום השביעי וגו' הה"ד (תהלים כ"ד, ז) שאו שערים ראשיתם וגו', אתה מוצא בשעה שבנה שלמה את בית המקדש ביקש להכניס את הארון לבית קדשי קדשים, ובאותה שעה דבקו שערים זה בזה, אמר שלמה כ"ד רננות כו' ולא נענה, חזר ואמר שאו שערים ראשיתם ולא נענה, וכיון שאמר (דה"ב ו', מ"ב) ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך, מיד נענה ונשאו שערים ראשיתם ונכנס הארון עכ"ל.

והנה המדרש הזה אומר דרשוני, דאין לו המשך כלל מניעת השערים להכניס הארון, אל הדרש הקודם ביום השביעי, שזכה יוסף לזה בשמירת שבת, והיאך אמר הה"ד שאו שערים ראשיתם כו', ומביא עלה הך מעשה דשלמה כנ"ל, והוא תמוה מאד. ואי דדריש אח"כ מאי מלך הכבוד כו', ד"א ויבוא מלך הכבוד שהוא חולק [כבוד] ליריאי, יוסף הצדיק מתירא מן הקב"ה כמא דתימא (בראשית ל"ט, ט) ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלקים, ונתן כבוד להקב"ה שלא נגע בה מפני יראתו, א"ל חייך לכן בנך אני פורע שאחלוק לו כבוד שאתן לו רשות להקריב את קרבנו ביום קודש שלי ולא יהיה נזוק, הה"ד ביום השביעי נשיא לבני אפרים וגו' עכ"ל, וא"כ י"ל דכיון דדריש ויבוא מלך הכבוד על יוסף אשר מחמת זה זכה ביום השביעי נשיא לבני

לעשות ולא עשה עכ"ל. והנה מזה למידין דבאמת לא עשה מעשה כלל דוד בבת שבע ח"ו, רק שביקש ולא עשה. והנה זה גלוי לשמים דלא עשה מעשה, אבל עכ"פ בפני המון עם יש ח"ו תלונה עליו לומר שבאמת עשה מעשה. אך איתא תירוצא אחר במס' כתובות דף ט' ע"ב כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו ע"ש, וא"כ ממילא לא היה חטא אף ע"י מעשה. אך זה תליא אי אמרינן יש ברירה או אין ברירה, ע"ש בתוס' (ד"ה כל) ובגיטין דף ע"ב (עיי"ש דף ע"ג: ושם בתוד"ה תנא) ובכמה דוכתי מזה, דאי יש ברירה הוי גט, ואי אין ברירה אינו גט וממילא חטא דוד ח"ו אם עשה מעשה.

והנה איתא הא דמשה שיבר הלוחות, היינו כדי שידונו כפנויה ולא כאשת איש, עיין במ"ד מזה (שמו"ר מ"ג, א'). וכתבתי בסדר הקודמים כמה פעמים זה נמי תליא אי אמרינן יש ברירה או אין ברירה, דהא מתחלה נתן הקב"ה עשרת הדברות כדי ליתן הכל התורה בלוחות, והוי כהאומר לאשה הרי את מקודשת לי ע"מ שאתן לך מאתיים זוז, דאמרינן (קידושין ס:) לחד מ"ד והוא יתן, דהיינו למפרע מקודשת, ולחד מ"ד לכשיתן אז מקודשת, וא"כ אי אמרינן כשיתן, א"כ אף אם היה נותן הלוחות לא היו נדונין כאשת איש, דאינם מקודשין למפרע. אך כל זה אי אין ברירה, אבל אי יש ברירה אז מקודשת למפרע (ועי' בכל זה בבגדי אהרן פ' וירא), ואם כן אי אין ברירה אז לאו שפיר עביד משה בשבירת הלוחות, דהא בלאו הכי גם כן לא היו כאשת איש כנ"ל, אבל אי יש ברירה אז כדין עביד משה דשיבר הלוחות, כדי שידונו כפנויה ולא כאשת איש כנ"ל.

תו אקדים מה דאיתא ברשב"א (חידושי אגדות שבת פ"ז). והריטב"א (שם ד"ה אשר שברת) דעל כרחק משה לא חטא בשבירת הלוחות, דכיון דלוחות ושברי לוחות מונחים בארון אחד (בבא בתרא י"ד:), והא אין קטיגור נעשה סניגור (ראש השנה כ"ו:), כמו כן אין קטיגור במקום סניגור, אלא ודאי משה לא חטא בשבירת הלוחות, ע"ש.

תו אקדים, מה דאיתא בתוספות במס' עירובין פ' הדר (ס"ג: ד"ה כל זמן שארון) דבימי דוד היו שתי ארונות, באחד היו הלוחות שלימות, ובאחד שברי הלוחות, ובימי שלמה היה הלוחות ושברי הלוחות מונחים בארון אחד ע"ש.

ולפי זה שפיר מבואר המאמר הנ"ל, כשביקש שלמה להכניס הארון דבקו שערים זה לזה, והיינו דכיון דהיו בו הלוחות ושברי הלוחות ואין קטיגור במקום סניגור, ומשום הכי כיון דראה שלמה שאמר כ"ד רננות ולא נענה, ממילא צריך לומר דבאמת אין קטיגור במקום סניגור, דשבירת הלוחות הוי קטיגור דמשה לאו כדין עביד, והיינו אין ברירה וא"כ בלאו הכי לא היו מקודשין למפרע אף אם היה נותן להם הלוחות כנ"ל באריכות. ומשום הכי פתח ואמר זכרה חסדי דוד, ר"ל אם לא יכניסו אותו עם ארון א"כ על כרחק צ"ל אין ברירה, וא"כ ממילא לא יעלה על לבם שדוד חטא בבת שבע, דאף היוצא למלחמת דוד גט כריתות כותב לאשתו, אבל מ"מ אינו גט כיון דאין ברירה כנ"ל באריכות, ומשום הכי מיד נענה, דאף אם אין ברירה מ"מ נמחל לו אותו עון, כיון דבאמת לא

תו אקדים מה שהקשה הפרשת דרכים בדרך האתרים דרוש א' בהתחלה מיד, על הק' מדרש ואין והכן אלא שבת, וכן איתא בפ' מקץ במדרש רבה (פ' צ"ב ד') וז"ל ואין והכן אלא שבת כו' דהא אמרה ששמו יוסף את השבת עכ"ל. וקשה דהא קי"ל פרק ד' מיתות (סנהדרין נ"ה:) דבן נח ששבת חייב מיתה דכתיב (בראשית ח', כ"ב) יום ולילה לא ישבותו, וא"כ איך שמר יוסף את השבת, אלא ודאי דיצאו מכלל בן נח אף להקל, עכ"ל הפרשת דרכים ע"ש. ולפ"ז ממילא אי יוסף ח"ו שמע אל אשת פוטיפר, והיינו דהיה מחזיק עצמו כבן נח קודם מתן תורה ואינו מצווה על קידוש השם כנ"ל, א"כ ממילא לאו שפיר עשה יוסף ששמר השבת, דגוי ששבת חייב מיתה, ועכ"פ לא שייך לו שכר על שמירת שבת שלו. אך באשר באמת הסכין את עצמו באשת פוטיפר מחמת יראת ה', דהיה מחזיק עצמו לישראל, בזה שפיר שייך לו שכר על שמירת שבת קודם שנתנה תורה, והוי מי הקדמני ואשלם, כנ"ל במדרש.

ולפ"ז שפיר אמר המדרש הנ"ל, את יוסף היית ירא אלקים ולא היית נוגע בה מפני יראתו, חייך אני פורע לך שבן בנך יקריב ביום שבת קודש שלי, והיינו דהא קרבן יחיד אינו נקרב בשבת, אך כיון דאתה החזקת עצמך כישראל קודם מתן תורה, ומשום הכי לא היית נוגע באשת פוטיפר כנ"ל, ממילא יש לך זכות בשמירת שבת ששמרת כנ"ל, ושפיר הוי מודה כנגד מדה כנ"ל במדרש כיון ששמרת שבת חייך שבן בנך יקריב קרבן יחיד בשבת כנ"ל באריכות, ודא ודא אחת היא, כי זה תליא באידך כנ"ל באריכות וק"ל.

ולפ"ז נבוא לבאר מדרש הנ"ל דמסיים הה"ד שאו שערים ראשיכם אתה מוצא בשעה שבנה שלמה וכו', רק אקדים מקודם לבאר המאמר הזה אשר הובא באריכות קצת יותר במס' שבת פ' במה מדליקין דף [ל'] (ע"א) וז"ל, אמר רב יהודה אמר רבה מאי דכתיב (תהלים פ"ו י"ז) עשה עמי אות לטובה ויראו שונאי ויבושו, אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע מחול לי על אותו עון, א"ל מחול לך, א"ל עשה עמי אות בחיי, א"ל בחיי איני מוודיע בחיי שלמה בנך אני מוודיע, כשבנה שלמה את המקדש בקשו להכניס ארון לבית קדשי הקדשים, דבקו שערים זה בזה, אמר שלמה כ"ד רננות ולא נענה כו', כיון שאמר (דה"י ב' ו', מ"ב) ה' אלקים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד, מיד נענה, באותה שעה נהפכו פני כל שונאי דוד כשולי קדירה, וידעו כל העם וכל ישראל שמחל לו הקב"ה על אותו עון עכ"ל. והנה יש לדקדק, חדא למה בחיי איני מוודיע רק בחיי שלמה בנך, והאיך הוודיע בחיי שלמה, ואי משום דנענה באומרו זכרה לחסדי דוד, דלמא דוד נענש על אותו עון, ושאר זכות שהיה לדוד עמדה לשלמה באותה שעה. ועוד למה דבקו שערים זה בזה כשביקש להכניס ארון לבית קדשי קדשים. ועוד באמת למה נענה כשאמר זכרה למען חסדי דוד דווקא (עיין במפורשים שדקדקו כן).

ונ"ל לבאר, דהנה איתא בגמ' דשבת דף נ"ו (ע"א) א"ר שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה כו', אלא מה אני מקיים (ש"ב י"ב, ט') מדוע בזית את דבר ה' לעשות את הרע, שבקש

היה מעשה רק ביקש לעשות ולא עשה כנ"ל במס' שבת. אך המון עם אשר לא יאמינו שלא עשה מעשה, שפיר ירננו אחר דוד בראותם שלא הכניסו השערים את הארון כנ"ל, ומשום הכי נענה מיד. **באותה שעה היה נהפכו [פני] כל [שונאי] דוד כשולי קדירה**, שהיו יודעים שנמחל לו הקב"ה, והיינו כיון דמחמת שאמר זכרה חסדי דוד נכנס ארון, והא אדרבה אי דוד חטא א"כ צ"ל אין ברירה כנ"ל, א"כ ממילא הוי שבירת הלוחות קטיגור כנ"ל באריכות, ואין קטיגור במקום סניגור, והאיך נכנס ארון כשמזכיר זכות דוד, אלא ודאי צריך לומר דבאמת יש ברירה, ושפיר לא חטא דוד אפילו אם עשה מעשה כנ"ל באריכות. והשתא אתי שפיר מה דאמרין במאמר הנ"ל **בחיך איני מודיעך**, והיינו שעולם יאמרו אין ברירה ושפיר חטא דוד, דלא עשה מעשה לא יאמינו כנ"ל, משא"כ בחיי שלמה כשיכניס ארון לבית המקדש וישים שברי הלוחות עם הלוחות בארון, ואז על כרחך יראו עולם שממה נפשך לא חטא, דאף אי עשה מעשה מ"מ הגט הוי גט למפרע, כיון דעל כרחך מוכח דיש ברירה, כיון דשברי הלוחות לא הוי קטיגור, כנ"ל באריכות ודוק.

♦

היוצא לנו מזה הא דדבוקו שערים זה עד שאמר זכרה חסדי דוד, היה כדי להודיע שנמחל לו אותו עון כנ"ל בגמ' דשבת בחיך איני מודיע ובחיי שלמה בנך אז מודיע, והיינו כיון שנכנס ארון ע"י שזכר זכות דוד, וקשה אדרבה הא מחמת דוד יתעורר דשבירת הלוחות הוי קטיגור כנ"ל דאין ברירה, אלא ודאי דיש ברירה ולא הוי קטיגור, ובאמת לא חטא דוד כנ"ל באריכות.

ולכאורה קשה הא אף אם יש ברירה מ"מ הוי קטיגור שבירת הלוחות, וצ"ל תירוצו אחר על שבירת הלוחות, וא"כ ממילא לא מוכח מזה שהכניס ארון דאין ברירה, ושפיר עדיין לאו הודעה היא בחיי שלמה שדוד לא חטא וכאשר אבא, דהנה הא קי"ל (עין רמב"ם הל' גירושין פ"ו ה"א) האשה ששלחה שליח לקבל קידושין, כיון שקיבל השליח הקידושין הרי זו מקודשת אעפ"י שעדיין לא הגיע לידה. והנה משה קבל הלוחות מיד הקב"ה, וקודם שמסרן לישראל עבדו לעגל, וא"כ תיכף בקבלת הלוחות מיד ה' המה מקודשים, וא"כ מאי היה מועיל משה בזה ששיבר הלוחות, כיון דכבר מקודשים המה מיד שבאו הלוחות מהקב"ה ליד משה.

אך בבגדי אהרן סדר בראשית (ד"ה אמרו לו) איתא תירוצו על זה, דמשה לא היה שליח של ישראל רק שליח של הקב"ה, והאיש ששלח שליח להוליך לה הקידושין אינה מקודשת עד שיבוא לידה ע"ש. אך כתב שם כל זה אי משה היה מלאך, דמש"ה הוא מ'ט"ט ש'ר ה'פנים, וא"כ שפיר י"ל דהוי שלוחו של הקב"ה, דכתיב (תהלים ק"ה, ד') עושה מלאכיו רוחות, אבל אי משה לא היה מלאך לא היה שלוחו של הקב"ה רק של ישראל. אך הוכיח שם דמשה היה מלאך, דמצינו במדרש פ' שמיני (פ' י"א ס"ז, ו"כ בגמ' זבחים ק"ב:) מכח שאמר משה לאחר ז' ימים (שמות ד', י"ג) שלח נא ביד תשלח, ניטל ממנו הכהונה, (או לחד מ"ד לא

נכנס לארץ ישראל בשביל זה), והא איתא במדרש (שמו"ר ג, ט"ז) אמר משה, רבש"ע ללוט בן אחיו של אברהם שלחת מלאכים להצילו, לבניך בני אברהם יצחק ויעקב על אחת כמה וכמה. והנה כל זה אי משה לא היה מלאך, אבל אי גם משה היה מלאך לא שייך תירוצו זה, ושפיר נענש מחמת שלח נא ביד תשלח, ע"ש באריכות בבגדי אהרן הנ"ל סדר בראשית.

אמנם מצינו (צפנת פענח חדש [פפד"מ תנ"ד] ערך כהונה אופן ד') טעם אחר דמשה לא היה כהן, כיון שהרג המצרי, וכהן שהרג הנפש לא ישא את כפיו (ברכות ל"ב:) ע"ש במפורשים מזה. והנה זה תליא ג"כ אי היו קודם מתן תורה כבני נח או כישראל, כמ"ש הפרשת דרכים בדרך האתרים (דרוש א', בד"ה שוב ראיתי) דגוי שהיכה ישראל חייב מיתה (סנהדרין נ"ח:), והנה אי היה דינם כישראל שפיר חייב מיתה המצרי שהיכה העברי, וכדין הרג משה למצרי, משא"כ אי היה דינם כבני נח, שלא כדין הרג המצרי, ע"ש באריכות בפרשת דרכים הנ"ל.

ולפ"ז מבואר המדרש הנ"ל, כיון שאמר מקודם **אמר הקב"ה ליוסף אתה שמרת השבת חייך שכן בנך יקריב קרבן יחיד בשבת קודש ונרצה לו כו'**, וקשה, הא אדרבה לא די שלא נענש מחמת דכתיב יום ולילה לא ישובתו כקושיית פרשת דרכים הנ"ל, אף גם ינתן לו שכר ע"ז כנ"ל באריכות. אלא ודאי צריך לומר דכבר יצאו מכלל בני נח קודם מתן תורה כתירוצו פרשת דרכים הנ"ל, ולפ"ז הרי כדין הרג משה המצרי, דגוי שהיכה ישראל חייב מיתה כנ"ל, ולפ"ז קשה למה לא היה משה כהן כנ"ל, דליכא למימר מחמת שלח נא ביד תשלח, דהא משה שפיר קאמר למה לא שלח מלאכים כמו ללוט בן אחיו של אברהם לבניך על אחת כמה וכמה כנ"ל. לזה שפיר מסיים הה"ד **שאו שערים ראשיכם, אתה מוצא בשעה שבנה שלמה בית המקדש כו' ביקש להכניס את ארון כו' דבקו שערים זה בזה כו' כשאמר זכרה למען חסדי דוד מיד נענה**, ולמה היה זה, כדי להודיע שדוד לא חטא כנ"ל באריכות. וקשה האיך מוכיח מזה, דהא בלאו הכי צ"ל תירוצו על שבירת הלוחות, דהא אף אי יש ברירה מ"מ קשה הא כבר היו מקודשין בקבלתו של משה הלוחות מהקב"ה, דהאשה ששלחה שליח לקבל קידושין מיד שהגיע הקידושין ליד שליח מקודשת כנ"ל באריכות. אלא על כרחך צ"ל דמשה היה שלוחו של הקב"ה ולא שליח של ישראל, כמ"ש הבגדי אהרן הנ"ל, ולפ"ז ממילא לא קשיא מידי מלוט בן אחיו של אברהם, כיון דמשה ג"כ היה מלאך, ושפיר חטא באומרו שלח נא ביד תשלח, ומשום הכי לא היה כהן כנ"ל במדרש פ' שמיני, ולעולם היה דינם קודם מתן תורה כישראל, ושפיר היה זכות ליוסף ששמר שבת אף קודם מתן תורה והחזיק עצמו כישראל, ומשום הכי זכה ביום השביעי לבני אפרים וגו' כנ"ל במדרש, (ואין להקשות לפי הנ"ל למה לא הזכיר מיד שלמה חסדי דוד בלא כ"ד רננות, י"ל מן השמים היה לצערו בשביל שנתגאה ואמר בנה בניתי וגו' (מלכים א' ח', י"ג) כדאיתא במדרש רבה זה מיד בסמוך על מאמר הנ"ל עיין סדר זו (פ' י"ד ס"ג ג'), ולא קשיא מידי, כן נ"ל דרך דרוש, ודוק.